

„Mindig festő akartam lenni”

Benes Józseffel beszélget Virág Zoltán

– Amennyiben valaki figyelmesen körbenéz a teremben, akkor a falakon látható képek egyfajta időutazásra is csábíthatják, s ezt a lehetőséget megragadva repülésre (vakrepülésre, miként újabb alkotásai jelzik címszerűen) kényszeríteném jeles vendégünket. Az időben visszafelé, egyelőre. Arra lennék kíváncsi, hogyan került fiatalon Belgrádba, a Művészeti Akadémiára?

– Az ittlévők bizonyára nagyon jól tudják, milyen nehéz oda bekerülni. Előzőleg soha nem felvételiztem, így nem is gondoltam volna, mennyire nem könnyű bejutni egy-egy művészeti akadémiára vagy művészeti egyetemre. A mérce rendkívül szigorú, gyakorta a 700, 800, vagy éppen 1000 jelentkező közül mindössze huszonötöt, maximum ötvenet szoktak fölvenni Budapesten, Belgrádban... Amikor én jelentkeztem a vizsgára, mindez eszembe se jutott, nagyon könnyedén fogtam fel a dolgot. Szabadkán jártam gimnáziumba, s ott az egyik ismerősöm, aki diákként szintén foglalkozott képzőművészettel, rajzolgatott, szóval ő kérdezte, hallottam-e, hogy a belgrádi Képzőművészeti Akadémián augusztusban vagy szeptemberben fölvételi vizsgát tartanak. Erről nem volt tudomásom, de megkerestem a pályázatot – és jelentkeztem. A helyszínen a körülöttem lévőktől hallottam, vannak itt már olyanok, akik ötödször-hatodszor próbálkoznak. Jézus atyám, mondom... ez ilyen komoly? Aztán jött a másik nagy meglepetés: elsőre fölvettek. Huszonöten voltunk a szerencsések a néhány száz jelentkező közül. Utána tudtam meg a rektorátuson, hogy Nedeljko Gvozdenović professzor, aki később a tanárom lett, ő forszírozott, ő állt ki a legjobban mellettem. A Képzőművészeti Akadémia egyik legtekintélyesebb tanára volt. De ez csak jóval később jutott tudomásomra...

– Minden bizonnyal kevés magyar ajkú akadt a növendékek között az idő tájt...

– Az akkori Jugoszlávia köztársaságaiból, tartományaiból akadtak mindenünnen, de magyar egyedül én voltam. Egyébként mindig magyarnak vallottam magam, édesanyám neve Rózsa Ilona, színmagyar asszony... Később ennek némi kis hasznát is vettem, sajnos eléggé későn: már ötödéves voltam, amikor Zentáról meglátogattak, olyan tanárt keresve, aki két nyelven, tehát szerbül és magyarul egyaránt tudna tanítani a gimnáziumban. A rektorátusról hozzám irányították őket. Leültünk, szerződést kínáltak, meg ösztöndíjat, amennyi évre szükséges, s minimum annyi esztendeig kell majd tanítanom a gimnáziumukban. Nekem az akadémián viszont már csak egy évem maradt hátra. Mondtam is nekik, hogy miért nem jöttek pár évvel előbb, megoldották volna az anyagi gondjaimat. Mert az első évben például szemet is lapátoltam, kávéházakban rajzoltam, persze nem ingyen. Ösztöndíjat sehonnan nem kaptam, a nehéz helyzetben élő szüleim anyagilag nem támogathattak, nekem kellett föláltalálnom magam. Egyik módja volt tehát, hogy a belgrádi vasútállomás környéki kocsmákba jártam egy rajzfüzettel a kezemben, és rajzolgattam az embereket. Ki egy vacsorát fizetett, ki pénzt adott. Szóval nem volt ez túl könnyű dolog, s meg kellett felelni a rendelőknek: kicsit szebbre kellett rajzolni a személyt, esetleg fiatalabbnak nézzen ki, de azért amelletts hasonlítson is...

Elhangzott 2015. november 6-án a Zentai Alkotóházban. A hanganyagot feldolgozta Lennert Móger Tímea, szerkesztette Sinkovits Péter.

– *Milyen tapasztalatot kínált ez az akadémiai atmoszféra? Miféle társaság vette körül?*
 – Érdekes volt nekem Szabadkáról Belgrádba kerülni, ott egy egészen más mentalitású közeggel találkoztam. Különösen a montenegróiakra figyeltem fel. Alig néhányan voltak, ám teljesen egyéni gondolkodásmód jellemezte őket, ami a festészetükben szintén megmutatkozott. Az első évben a rajzórán a portrékat például élethűen kellett elkészíteni, megkövetelték, hogy ne absztrakt képeket vagy elvont dolgokat csináljunk, anatómiát tanultunk, művészettörténetet és így tovább. A munkákat illetően tehát a realista rajzot várták el tőlünk. Mindezzel a montenegróiak nem sokat törődtek, sajátos stílust próbáltak kialakítani. Külsőleg is nagyon furcsán hatottak a hosszú hajukkal, meg nagyon rongyos ruhákban jártak. Az egyik például vásárolt egy cipőt, s mindjárt leütötte a sarkát, mondván, arra nincs szüksége. Szóval örülten különleges figurák voltak. Később tudtam meg, melyik tanárunk volt ekkora hatással rájuk, lévén ő maga is ilyen típus.

– *Megnevezhetjük kiemelkedő mestereiket?*

– Vojo Stanić festőművészt említeném, akitől valóban sokat tanultak a középiskolában.

– *Marko Čelebonović?*

– Ő nem volt montenegrói.

– *Valóban, belgrádi születésű, a jelentős tanárok sorára gondoltam inkább...*

– A belgrádi akadémián ott volt Marko Čelebonović, majd Zora Petrović, meg Miloš Bajić – engem ugyancsak oktattak. Ki aktot tanított, ki anatómiát. Vagy művészettörténetet. Ez utóbbiakat nem igazán tartom számon, lévén szó elméleti tantárgyakról. Azonban többen maguk is művészek voltak.

– *Gyakorló alkotóként tevékenykedtek...*

– Igen. Gvozdenović például Münchenben végezte a képzőművészetet, a Marko Čelebonović...

– *...ő Franciaországban, előtte pedig Angliában tanult...*

– ...való igaz, Franciaországban... Nos, később tudtam meg, hogy a zágrábi és a ljubljainai művészeti iskolák sokkal szigorúbbak, fegyelmezettebbek voltak. Persze Belgrádban is megkövetelték a rajz anatómiai pontosságát, tehát a realista rajzolási módot, mint már említettem, ezenfelül azonban nagy volt a szabadság, nyugodtan lehetett beszélgetni, odahaza pedig mindenki úgy „művészkedhetett”, ahogy akart. Én is megfestettem így egy régi vekkeróra szerkezetét, fogaskerekekkel, rugókkal, valahogy éppen ez inspirált. Első- vagy másodéves voltam, bevittam ezt a munkámat, hogy majd néhány személynek megmutatom. Odatámasztottam a bejáratnál a falhoz. Éppen azokban a napokban vendégeskedett Belgrádban Henry Moore, a nagy angol szobrász. Kiállításra nyílt, erről tudtunk, de arról nem, hogy a mi Művészeti Akadémiánkra is ellátogat. Egy pillanatban váratlanul kitért az ajtó, s a rektor társaságában belépett Henry Moore a feleségével, körbesétálva végignézték, ki mit dolgozik. Egyszer csak Henry Moore megállt az én falhoz támasztott képemnél, rábökött, és megkérdezte: ki festette? Akkor felém mutattak. „Very good”, jegyezte meg. Ezt így azóta se mondták nekem...

– *Említhető a diáktársak közül valaki, aki a későbbiek során híressé vált?*

– Igen, Miodrag Đurić lett a legismertebb. Ahogy lediplomáztunk, ő mindjárt kiment Párizsba. Egy ideig a Szajna hídjai alatt aludt, majd egy nyomdában helyezkedett el. Alkotóként felvette a Dado nevet. És most megint a véletlenek folytatódna, miként az

imént, saját esetemben: egy napon Dado is bevitte néhány képét, s odaállította őket a fal mellé, majd végezte a munkáját. Mit ad isten, betoppant Jean Dubuffet, a nagy francia festő, ellenőrizni, hogyan halad az általa megrendelt katalógus készítése. És megpillantotta Dado képeit. Érdeklődésére mondták, hogy van itt egy jugoszláv, ő a „tettes”. Dubuffet azonnal megírt egy ajánlólevelet Dado részére, s eligazította, mely galériát keresse fel... Hát most képzeljük el, egy ilyen hírneves művésznek az ajánlatával jelentkezni. Egyébként azonnal öt éves szerződést köthetett a galériával. A nyomdát pedig otthagytam...

– ...akárcsak a hidak alját...

– ...és befutott művész lett. Párizstól negyven kilométerre vett egy malmot, azt rendezte be műteremnek. Kubai nőt vett el feleségül, de persze a magánéleti részletek nem olyan fontosak... Kifejezetten szürrealista művészetet csinált, ami nagyon-nagyon megtetszett a franciáknak, az amerikaiaknak is. Amikor hónapokon át magam is Párizsban tartózkodtam, meglátogattam, persze hívott, többször együtt ebédeltünk, sok mindent elmondott az életéről, a művészetéről meg sok minden másról.

– Szóba került, hogy az akadémia utolsó évében tanári állásajánlat futott be. Milyen volt efféle munkakörben dolgozni? Ráadásul viszonylag ritkán adatik meg, hogy a jelenlévők sorában olyasvalakit köszönthetünk, akivel a kapcsolata ebből a szempontból szintén nagyon szoros. Itt ül körünkben Gerle Margit keramikusművész...

– ...a feleségem...

– ...aki művésztanárként maga is sokat tett a feltörekvő fiatalok segítésében, úgyhogy családi szempontból sem ismeretlen ez a tevékenységforma. Könnyűnek számított alkotóművészként és pályakezdő tanárként egyszerre indulni?

– Nem volt nehéz. Szerettem tanítani. És sok anekdotával fűszereztem a tudnivalókat, például a reneszánszról. Művészettörténetet is tanítottam a gimnáziumban meg rajzot is, sajnos kevés óraszámmal. Amikor, mondjuk, Leonardo da Vinci volt a téma, elmeséltem a diákjaimnak, hogy természetesen jártam a Louvre múzeumban is, ami telve turistákkal, benne japánok, amerikaiak csoportjai vonulnak, nézelődnek egy kicsit balra, ott éppen egy Rubens, jobbra egy Rembrandt, de ők szinte a lépéseiket sem lassítják le, aztán egy kép előtt hatalmas tömeg, ott már ők is megállnak: no, ott a *Mona Lisa*... Előkapják a gépeiket, fényképeznek, majd aztán haladnak tovább... A tanítványaim közül sokan még ma is emlékeznek ezekre az előadásaimra. A célom az volt, hogy elsajátítsák a művészetek szeretetét.

– Eddigi pályaszakaszaival végigtekintve mindenki számára azonnal érzékelhető a kompozicionális gazdagság, a minőségi változatosság: frottázsok, szén-, ceruza-, kréta- és tollrajzok, litográfia, rézkarcok, fotómanipulációk, szitanyomatok, vegyes festészeti eljárások, különféle felületfelhordások – azaz megannyi technikai bravúrt és szakértelmet igénylő eljárás, amit valamikor a gyakorlatban csak el kellett sajátítani. Mikor adódott erre elég idő, miként sikerült erre a mesterségbeli tudásra szert tennie?

– Az akadémián négy szemeszteren át foglalkoztunk grafikával, ez kötelező volt. Nekem ez mindig nagyon jól ment, de hát én mindig festő akartam lenni, már négyéves koromtól. Megjegyzem, tanáromként Boško Karanović megpróbált rábeszélni, hogy iratkozzak át hozzá, a grafikára, mondván, én kimondottan grafikus alkat vagyok, szeretettel vár. A felkérését nem fogadtam el, ma sem tudom pontosan, miért, s hogy helyesen cselekedtem-e. Ugyanakkor tény, hogy jó alapot kaptunk, ami a grafikát illeti: linó- és fametszet, a rézkarc és így tovább. Zentára kerülve egyszer csak úgy éreztem, hogy megreked-

tem, torkig voltam a festéssel meg az akadémián tanultakkal. Meg kellett próbálnom felfrissülni, ekkor kezdtem el grafikázni. Zentán, a művésztelepen volt egy igen elavult grafikai prés, de az nekem nagyon megfelelt, s megpróbálkoztam a linómetszetekkel, hogy megpihenjek a festéssel. A művésztelepünkre Belgrádból is érkeztek alkotók, meglátták a munkáimat – és bátorítottak. Rábeszéltek, hogy néhány grafikámat küldjem el a belgrádi Októberi Szalon részére. És mit ad isten, a zsűri elfogadta! Következett ezután Ljubljana, Krakó, ne soroljam, nagyon sok helyen állítottam ki grafikákat.

– *A termékeny zentai időszak egy különleges eseménnyel „színesítette” a városi emlékezetet, hiszen feltehetően kevés művésznek jut osztályrészül, hogy kirabolják a műtermét, szórén-szálán eltűnnek a képei...*

– Sajnos ez előfordult, közvetlenül a Magyarországra való áttelepülésem után. A gimnáziummal szemben az úgynevezett szerb iskola épülete éppen üresen állt, műteremként ott igényeltem egy tantermet. Megkaptam. Közben úgy alakultak a dolgok, hogy el kellett hagynom Jugoszláviát. 1978-at írtunk...

– ...Szegedre tette át székhelyét...

– ...igen, Szegeden laktunk már, amikor jött a hír, feltörték Zentán a műtermem ajtaját, és a képeket elvitték. Széthúzták, hogy ilyen csúnyán mondjam. Egyfelől örültem is, hogy valakinek kellene a képeim, mert általában úgy mondják, nem valók lakásba. Én pedig még mind a mai napig találkozom itt-ott, Zentán is, ezekkel a régi munkáimmal. Ám ezek már megvásárolt képek.

– *Öröm az ürömben, hogy az értékkörforgásból a tolvajlás ellenére sem maradtak ki...*

– ...igen, már viszonteladással került hozzájuk. Budapesten például, a Kiesebach Galériában rendszeresen tartanak árverést, s néhány évvel ezelőtt az egyik barátom szólt, tudom-e, hogy az árverésre kerülő munkák között ott szerepel egy festményem is. Fogalmam sem volt. A képem egyébként elkelt, igen magas áron. Felkerestem a galériában az ott művészettörténészként dolgozó ismerősome, de megmagyarázta, nem árulhatják el, ki vitte be a képet, s azt se, ki vette meg. Mindenesetre ez is az ellopottak közül származott. De ki tudja, már hányadik ember volt, aki azt értékesítésre felkínálta. Azt is mondhatja bárki, hogy az ócskapiacra vette, vagy mit tudom én... Kaptam tehát egy szép katalógust, amelyben benne volt az én munkám is. De pénzt nem láttam.

– *Jómagam felfigyeltem már árverési listán Benes-képre. Humoros, hogy múlt időben adatolva, tehát mintha egy lezárult életmű darabjáról lenne szó. Ugyanakkor ez azért izgalmas, mert akiről efféle hír terjed, az nagyon hosszú életű lesz. Úgyhogy ennek külön kell örülni.*

– Akkor volt valami haszna...

– *Ha már az értékmaximalizálásnál és a különlegességeknél tartunk, folytassuk azzal a történettel, amidőn a művész gyanútlan tévészetés közben azt veszi észre, hogy egy műsorra tűzött filmben a képe ott lóg a falon.*

– Valóban. Feleségemmel néztünk egy filmet, amúgy ritkán fanyalodunk rémfilmek-re... Amerikai film volt, s hát a feleségem végül otthagya, én tovább követtem, eléggé felületesen, de egyszer csak felébredtem a szundikálásból, mert nem akartam elhinni: az egyik jelenetben a falon Benes-kép volt. A jelenet arról szólt, hogy bejön valaki egy pisztollyal, és a gyár igazgatóját sakkban tartja, az föltett kezekkel... És Benes-kép a háta mögött... Gyorsan kiabáltam Margitnak, gyere, gyere, még látni lehet, ott a grafikám. Színes film volt...

– Térjünk vissza Szegedhez. Meglehetősen hosszú periódus, jelentős kiállításokkal, művésztelepekkel – viszont ez sem a végleges állomás. Ismét váltás, ezúttal Kecskemét irányába. Mi magyarázza ezeket a lépéseket?

– Meg jó néhány éve Budapest...

– ...persze, Budapestet még nem is említettem...

– ...akkor tegyük hozzá, immár Pesten is van lakásunk, a XIII. kerületben, a Radnóti Miklós utcában, és az erkélyre kiállva látom a Dunát. De a Tiszát nem tudom elfelejteni, ezt meg kell mondanom. Itt, Zentán lettem szerelmes a Tiszába, és nagyon sok képem kapcsolódik a folyóhoz. Érdekes módon maga a víz csak nagyon picit jelenik meg a képeken; a kimosott part fogott meg engem, ez a sivár, réteges, sáros, agyagos part. S mivel a zöld színt nem nagyon szerettem, a tájképeket illetően inkább az őszi meg a téli tájat kedveltem. Amint említettem, Szegedre kényszerből kerültem, Margit akkor már a feleségem volt, lehetett hova menni. Új lakást vettünk, az egy teljesen új épület volt az egyetem közelében. Kecskemétre pedig úgy kerültünk, hogy feleségem keramikumművész is meg szobrász is, de főleg kerámiával foglalkozik. A korábbi időkben nagyon nehezen lehetett beszerezni mázakat, anyagokat, a Nemzetközi Kerámia Stúdió viszont kecskeméti, azoknak pedig volt egy műhelyük. Ott gyártották a mázat és a különböző anyagokat. Akkoriban nagyon jól ment nekünk a kerámia, érkeztek egyre-másra a megrendelések a galériáktól, képcsarnokoktól, szerte az egész országból. Az én feladatommá vált, többek között, kocsiba ülni, a Kecskeméten megvásárolt anyagot elvinni Szegedre, ott földolgozni, majd az elkészült tárgyakat Pestre juttatni, onnan szórták tovább az ország különböző városaiba. Szabadúszó művészek voltunk, nem kötöttünk helyhez, s akkor jött a felismerés, mindegy, hol élünk, hol készül a kerámia. Megjegyzem, akkortájt már tőlem is rendszeresen vásároltak a galériák... Így esett a választás Kecskemétre. Ahol amúgy is mindent meg lehet vásárolni. És Kecskeméten járva találtam egy tanyát, a központban. Belvárosi tanya – ahogy a fiam mondta...

– Az elismerések sorában már felelevenedett néhány. Számos szerzőtől, íróktól, költőktől, képzőművésztől és művészettörténésztől egyaránt származnak olyan szövegek, amelyek Benes József művészetét vizsgálják, méltatják. Szeretném felidézni azt a régi baráttól származó, viszonylag rövid írást, amely néhány éve vált hozzáférhetővé, s olyan elemi erejű megállapításokat olvashatni benne, amelyek fokozott jelentőséggel bírnak.

– A legszorosabb kapcsolatot az irodalommal tartottam, a legtöbb barátom közülük került ki. Persze, akad néhány képzőművész is, de... elsősorban Domonkos István és Tolnai Ottó nevét említeném. Domonkossal fiatal korunk óta jó barátságban vagyunk. Svéd nőt vett el feleségül, Svédországban él. Én meg itt. Ritkán jön Magyarországra, de levelezünk, meg telefonon is tartjuk a kapcsolatot. Munkáimat jól ismeri. Egyszer kapok tőle egy levelet, amelyben a művészetemről ír. És felfigyel például arra, hogy a figuráimnak nincsen keze. Egy hosszú periódusban az alakjaim valóban kéz nélküliek voltak. Ebben hiába keresnénk tudatosságot. Most már, a legeslegújabb munkáimon megint van kezük... Kitalálhatnék persze valamilyen magyarázatot, de szerintem a képeknek maguknak kell beszélniük. Ha valaki megnézi, és érti vagy érzi, hogy mit akarok mondani, akkor jó, ha nincs hatással rá, menjen tovább... Domonkos megfigyelése felerősíti azt, amit én el akarok mondani a világról. A sok kegyetlenségről, a háborúkról, a szenvedésekről, a betegségekről. Minden benne van, ami az embert kegyetlenné teszi. De erre nem figyeltek. Hogy keze sincs a figurának... A lábai pedig kimennek a képből, és nem tudni, milyen hosszúak. Ez is Domonkos meglátása. Ami szintén nagyon érdekes. Tolnai sokat írt már a képeimről, de ezt nem vette észre. Domonkos, aki nagyon ritkán ír, ő igen. Ezt én mindenképpen értékesnek, vagy legalábbis figyelemre méltónak tartom.

– Aki szorosabb figyelemmel kísérte művészi munkássága alakulását, örömmel nyugtázhatta, hogy szépírói képességeit többször megcsillantotta, hiszen Benes József anekdotáit nemcsak szűkebb körű összefüvetelen, hivatalos előadásokon vagy művészeti rendezvények alkalmával elővezhette a közönség, hanem az interneten könnyen elérhetők, a Forrás folyóirat jóvoltából pedig nyomtatásban is közkinccsé tettek. Csavaros, szórakoztató történetek ezek. Mindenkori hallgatójuk, olvasójuk joggal hihetné, kiapadhatatlan forrásból törnek elő, s lesz még folytatásuk. Reménykedhetünk?

– A jelenlevők közül néhányan együtt ebédeltünk, visszafelé jövet nem tudtam megállni, hogy egy-két érdekes dolgot el ne mondjak az új barátoknak, az új ismerősöknek, akik még soha nem hallották ezeket az anekdotákat. Egyszerűen szeretem őket elmesélni, újra átélem a dolgokat... És mindegyik kötődik valamihez. Elmondhatok egyet?

– Feltétlenül...

– Topolyán voltunk, a művésztelepen, s a helybeli bútorgyár – úgy tudom, tavaly szűnt meg – neve az volt, hogy Umetnost [Magyarul: művészet. A szerk. megj.]. Egy napon, reggeli után, Milan Kerac újvidéki szerb festő barátunk, aki tudott valamennyire magyarul, bejelentette, látott a városban egy érdekes utcát, megfestené. El is ment. Visszajöve áradozik: gyerekek, fantasztikus volt! Mi volt fantasztikus? – kérdeztük. És akkor elkezd mesélni, alighogy hozzákezd a festéshez, odajön egy parasztasszony parasztruhában, és magyarul jó napot kívánt, majd megkérdezte: hol van itt az Umetnost? Szegény Keracnak fogalma sem volt arról, hogy a kérdező mire kíváncsi, de úgy gondolta, ha már egy művészt a festészetéről faggatnak, illik válaszolni, és hosszas magyarázatba kezdett, hogy a színeket kissé másként festi, hogyan alakítja a kompozíciót... A parasztasszony meg csak bámul tátott szájjal, hogy mi van ezzel az őrülttel. Ne haragudjon, mondta végül, maga elég hosszan beszélt, de én nem tudtam meg ebből, hogy hol van itt az Umetnost. Kerac letette palettát, és elkezdett most már egyszerűbb nyelven magyarázni. Nekünk pedig lelkesedett: gyerekek, ma to je nešto fantastično [ez valami fantasztikus], hogy itt a parasztlak is érdeklődnek a művészetek iránt. Ez szerinte a művésztelepnek köszönhető, mert olyan kisugárzása van, hogy még a tanyasi asszonyok is a művészetek iránt érdeklődnek. Rajtam kívül a társaságból csak egy valaki tudta, miről van szó, s már szólni is akart, hogy te hülye, hát az a gyárat kereste – de én abban a pillanatban leintettem. Maradjon meg Keracnak az illúziója, hogy ennek a művésztelepnek őrült a kisugárzása, s itt a parasztlak is szeretik a művészetet.

– Ennek az eredményes írói kibontakozásnak, közlés- és közelítésmódnak egyik különlegessége, hogy más szerzők munkásságán nyomot hagy, oda mélyen beszívárogo. Sok-sok évvel ezelőtt egy szegedi összefüvetelen, merthogy a város éppen vajdasági alkotókat látott vendégül, Benes József szintén anekdotákat mesélt. A jelenlevő Tolnai Ottó ott helyben közölte a nézőkkel, a hallottakat rövidesen megírja. És lőn. Nyilván elképzelhető olyan metódus, működhet olyan poétikai eljárás is, amikor valaki úgy teszi meg ugyanezt a gesztust, hogy nem leplezi le feltétlenül, kitől hallotta a történetet, hanem a magáévá lényegíti, saját világába úgy építve be, hogy a bekebelezés, átszívárogoztatás révén válhasson érdekessé.

– Igen, ez is megtörténik. Egy ismert magyar költő, a nevét elhallgatnám, megírt az újságban egy dolgot, mintha vele történt volna meg, holott én meséltem neki. Nos, három hónapig Párizsban voltunk a feleségemmel, ösztöndíjjal. Jóval korábban én egy éven át a francia fővárosban tartózkodtam, s akkoriban egy barátommal eljárogattunk a La palette nevű étterembe, ott jöttek össze szombatoként a Párizsban élő magyarok, értelmiségiek, művészek, írók. Aki ráért ezen a napon, déltől éjfélig mindig talált bent tíz-húsz magyart, lehetett beszélgetni. Valamelyik szombati napon mondom a feleségemnek, gyere, elmegyünk oda, hátha találkozunk magyarokkal. Bementünk, füleltünk, de sehol egy magyar

szó. Végül odamentem a pincérhez, s megkérdeztem, járnak ide magyarok? Azt mondja, ő itt öt éve dolgozik, ilyenre nem emlékszik. Nohát! Kijöttünk, nem volt érdekes így az egész, magyarok nélkül. Kilépünk, november volt, szembejön fekete hosszú kabátban egy fehér szakállas, hosszú fehér hajú úriember, hogy így mondjam, egy személy, és magában beszélget magyarul. Ilyeneket mondott, hogy „de a kurva anyátokat”, meg „majd én megmutatom”. Hangosan beszélt, talán egy kicsit hobbant lehetett, nem tudom. Egyedül volt, pár lépésnyire tőlünk. Mondom Margitnak, te, itt van a magyar, hát megjött! Mi magyarokat keresünk. Odamegyek, szólok hozzá: Szia, szevasz! Azt mondja, Monsieur, je ne parle pas le hongrois! És otthagyt. Gondolkodtam, honnan tudod te, hogy én magyarul szóltam... Mikor magadban magyarul beszéltél és szép magyarsággal káromkodtál... És elmeséltem mindezt egy írónak – Z-vel kezdődik a neve –, ő pedig megírta az újságban. Erről egy tanárember ismerősöm szólt nekem, meg hogy az író nem jelezte, ezt a Benestől hallotta. Úgy írta meg, mintha vele történt volna... Na jó, hát az irodalomban mindent szabad...

– *Az illetőt nagyon szeretjük, tiszteljük, nem szorul védelemre, hiszen lehet, hogy csak a XVII. századi francia irodalmi hagyományt elevenítette fel Molière követőjeként: „Onnan meríték, ahol találók”.*

– Említettem a montenegróiakat. Azért kedveltem meg őket, mert őrültül őszinték. A magyarra ez kevésbé jellemző. Ha egy magyar nézegeti a képeimet, s nem tetszik neki, akkor nem vallja be, hímez-hámoz, kitalál valami dumát. A montenegrói a szemedbe vágja, amit gondol. Akkor hadd meséljek egy montenegrói barátomról – a mentalitást szemléltetve –, aki kint járt Amerikában. Idegen nyelven nem beszélt, csak a sajátján. Egy galériatulajdonos hívta meg, akinek megtetszettek a képei. Egyébként Herceg Noviban lakik, ahol a nővérem is, így többször találkozunk. A háza a tengerparton, rálát az épület homlokzata a tengerre. A nagy műtermi ablak mellé vágattott egy kis ablakot, amely egyenlő a televízió képernyőjének méretével, és ha tévét akar nézni, akkor odaül a kis ablak elé, s azon keresztül, hintaszékből nézi a tengert. Mert amúgy tévé nincs a házban. Amerikában volt tehát kiállítása, visszajött, éppen lent voltunk Margittal, ilyenkor mindig meghív egy pohár vörösborra. Mondom neki, mesélj! Hogy volt Amerikában? Most csak egy részletre térnék ki... Szállodában kapott elhelyezést, a takarítónő néger, a portás szintén... Mindenki fekete volt. Ez kissé meglepte, de különösebben nem érdekelte. Egy napon jön az egyik fekete, és mondja neki, a tulajdonos hallotta, hogy itt, a szállodájában egy ismert művész tartózkodik, és szeretne találkozni vele. Lement. Ekkor megkérdeztem tőle, hogyan kommunikáltatok, hiszen nem beszélsz angolul, más idegen nyelven se. Te, mondja, hát az nem probléma. Bementem a szobájába, a tulaj is fekete volt. Ráütöttem a vállára, s mondtam neki: „ti negro, ja montenegro” [magyarul: te nigger, én montenigger]. Nagyon jó barátok lettünk azonnal.

– *Benes-műveket nemcsak műteremben, kiállításokon, katalógusokban, könyvek borítólapján lehet látni, hanem közintézményekben szerte Szerbiában, Magyarországon, nevezetesen Szegeden. Amikor felkérésre vagy pályaműként készültek bizonyos alkotások, valószínűleg előfordult néhányszor, hogy kiindulópontnak a politikai alapú megrendelés számított. Könnyen ki lehetett játszani, ha mondjuk a partizánmotívumot tették elvárássá?*

– Én két ilyenre emlékszem. A pályázatot Becsén írták ki, egy iskola akart emléket állítani a hős partizánoknak. Monumentális dolognak ígérkezett. Csodák csodájára az én pályamunkámat fogadták el, holott abban nem volt se partizán, se ötágú csillag. Piros szín viszont bőséggel. Ez az emlékmű még ma is megvan, viszonylag jó állapotban. Egy elesett figurát ábrázol, és színes műanyag lemezeket használtam fel. Hasonlóan pályázati úton nyertem el a tornyosi emlékmű megvalósítási lehetőségét, így a falu központi terére

készíthettem el a nagyméretű szoborkompozícióm, rétegelt, pácolt fából. A murális munkáknál említeném még a zentai Pannónia Szállodába készített freskókat is. 1967-ben a Pannónia (Royal) Szálloda felújítására került sor. Ács József festő barátommal javasoltuk az akkori szállodavezetőségnek, hogy az étterem falaira nagyméretű freskókat készítenénk. Én a zentai csata (1697) megfestésére tettem javaslatot, Ács pedig egy kocsmai jelenetet képzelt el a szemközti, másik végfalra. Elképzeléseinket elfogadták, és a zentai csataképet az én vázlatom alapján Ács Józseffel közösen festettük meg, míg a másik kompozícióhoz Ács rajza szolgált alapul az együttes munkában. Terven felül még egy graffittót is rendeltek a bejárati oldalfalra *Tiszavirág* című vázlatrajzom alapján.

– Az egykor KÖJÁL, ma ÁNTSZ néven futó intézmény szegedi előcsarnokában látható egy pártját ritkító műalkotás, amely szinte egyedülálló az életműben. Hozzá hasonló anyagkezeléssel, távolról és közelről teljesen eltérő plaszticitást mutatóan, akkora méretben kevés Benes-munka készült. Grandiózus festménynek látszik, noha nem az.

– Tűzzomántechnikával csináltam.

– Járak oda időnként, hogy újra és újra lássam. Mindig megéri. De váltunk témát, vegyük szemügyre a most, itt kiállított képeket. A beszélgetésünket felvezető ajánlóban már szó esett arról, hogy a valóság voltaképpen lélegeztetőgépre kapcsolva jelenítődik meg, avagy idézhetném Domonkos Istvánt: „hordágyon érkezik a jövő”. A repülő nőalak az utóbbi időben tűnt fel a képeken, s ebből a friss látványszerveződésből három darab került fel a falra. Voltaképpen triptichont képeznek, bár a formai elrendeződés nem mutat teljes azonosságot, közvetlen vizuális rokonságot. A végtagok szépen befejezve, helyén a kéz és a láb, földközelségben repül a test. A megmarkolt huzalnak, vontatódrótnak azonban sehol sincs vége. A fiatalos öltözet egyszerre variálja/kombinálja a meseszerű lányregények pöttyös, vidám nyári szettjét meg az ötvenes-hatvanas évek hollywoodi filmdivójának miniruhás kollekcióját. Motorkerékpáros vagy repülő borsapka takarta frizura, védőszemüveg az arcon. Baráti társaságban megmutatván egy ilyen kisebb méretű, vegyes technikájú festményt, azonnal lecsaptak rá néhányan, hogy megszerezzék, de nem sikerült nekik.

– Négyen akarták megvenni, ilyen még nem fordult elő az életemben... Egyébként nem kapkodnak a képeimért. De nekem nincs is meg az az óhajom vagy igényem, hogy áruljam a munkáimat. Ha az volna a célom, akkor szép pipacsmezőket, virágokat, virágcsendéleteket meg netalán aktokat festenék. Azokra biztosan sokkal több vevő jelentkezne. A kereskedelem meg az igények engem szerencsére hidegen hagynak. Teljes szívből, őszintén csinálom azt, amit csinálok, amit érzek... Ha nincs keze a figurának, akkor azért nincs, mert akkor úgy éreztem, hogy ne legyen. Ami persze nem azt jelenti, hogy többet soha kezekkel nem festek embereket... Nem akarok sablonokat követni, nem akarom még saját magamat sem utánozni.

– Nincs két egyforma kép, nincs olyan, hogy megfestem még egyszer ugyanazt...

– Nem utánozok senkit. Sajnos sok magyar művésznél látom, meg láttam, hogy az amerikai, a menő, a mostani divatos irányzatokat próbálják utánozni. Nem lehet. Lehetetlen Hortobágyon például, vagy itt, Bácskában a sivatár földön azt csinálni, amit New Yorkban, vagy Washingtonban, vagy nem tudom, hol csinálnak. Akadnak festők, köztük sikeresek is, akik folyóiratokból meg ma már az internetről lopkodják össze a dolgokat, s úgy tesznek, mintha a sajátjuk lenne. Engem ez nem érdekel, én ezt nem csinálom. Járom a magam útját. Jelenleg négy galériában állítok ki Budapesten, egy időben, a munkáim megtalálhatók Olaszországban, az amerikai galériákban, Japánban, ne soroljam... Elmegyek, ahová meghívják, de sehova nem tolakszom. Ide, Zentára meghívtak, nagyon szívesen jöttem. A dolgaimmal együtt. A hónom alatt hozva őket, becsomagolva. A nagyméretű vásznak

persze hatásosabbak lettek volna, viszont komplikált és nagyon költséges az átszállításuk. De úgy érzem, akik megnézik ezt a kis kiállítást, így is tudják értékelni, függetlenül attól, hogy vékony papíron van az egész.

– *Az előbbieken elhangzottakból kiderülhetett, nem feltétlenül a méret a lényeges, hanem talán a fajsúlyosság az, ami mérvadó, és sokkal fontosabb. Köszönjük szépen a figyelmet!*

– Nagyon örülök, hogy újra itt vagyok Zentán, s hogy mutatkozik érdeklődés a munkáim iránt. És hát remélem, hogy még találkozni fogunk. Megtörténhet, hogy legközelebb vászonképekkel jelentkezem. Köszönöm a zentaiaknak, mindenkinek, akik segítettek a kiállítást fölrakni, akik meghívtak, és köszönet annak a személynek, aki elvállalta, hogy beszélget velem. Külön örültem, amikor Istvántól értesültem, hogy olyan beszélgetőtársam lesz, aki nagyon szereti azt, amit csinálok... Thank you!